

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved *W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson*

INDHOLD:

H. K. Kristensen:
Sagefald i Ballum birk

H. V. Gregersen:
Om urmagerslægten Green i Åbenrå

Hans Worsøe:
Fiskeriet fra Sønderborg 1880–1910

Viggo Bancke:
Præsteskiftet efter 1864 og genforeningen i sognene
Tyrstrup og Hjerndrup

H. V. Gregersen:
Detlef Peter Wilhelm Theodor Tiedje

Hvem kan fortælle om nødpengene

Hvor to sprog mødes

Aftenhøjskolekursus på Landsarkivet i Åbenrå

»Sønderjysk slægts- og lokalhistorie«.

Efter opfordring arrangerer Historisk Samfund for Sønderjylland igen i år i samarbejde med de lokale oplysningsforbund et aftenhøjskolekursus med historisk emne på Landsarkivet, hvor der vil blive lejlighed til selvstændigt arbejde med arkivalier. Ved kursets tilrettelæggelse vil der blive taget hensyn både til den, der ønsker at arbejde med sin egen slægt, og den, der vil fordybe sig i hjemstavnens historie. Hvis interessen er tilstrækkelig stor, kan der evt. oprettes et begynderhold og et hold for viderekomne.

Indmeldelsesgebyr kr. 10,00 betales ved indmeldelsen den første aften. Kursus starter mandag den 7. okt. kl. 19,30 på Landsarkivet og afholdes derefter hveranden mandag, ialt 5 aftener før jul og 5 efter. Leder: arkivar Hans Worsøe, Åbenrå.

SAGEFALD I BALLUM BIRK

Af H. K. Kristensen

I året 1468 gav kong Kristian den Første »for Troskaff och willig tieniste, som oss elskelige werdige fader Biskop Peder i Riibe os och wort Riige Danmarch her till giort haffuer, och hand och hans Effterkommere Bisper i Riibe oss och Riiget her effter trolige giøre och beuisse mue och skulle, Tha haffue wi vndt och tilladt, och met thette wort obne breff vnde og tillade, at han och hans Effterkommere Bisper vdi Riibe mue och skulle nyde och haffue these effterskreffne theris och Kirckens Bircke *Møgeltønder, Rymøbe*,¹ *Lustrup, Balgom, Henningh*,² *Lønborrig, Gudom, Syell*³ och *Bøulingh* . . . met alle Friheder, privilegiis och Rettighedt, som nogre Bircker vdi Judland liggendis, friest haffue och nyde,« og bl. a. således, at der fastsattes en særegen forhøjelse af bøderne for vold, idet voldsbøderne sattes til 40 mark.⁴

Senest dette år er Ballum birk da blevet oprettet. Gennem lange tider havde godset tilhørt biskoppen i Ribe. 1240 havde hertug Abel udstedt et brev, hvori han tilstod Ribe bispens forvaltere og fæstere i *Tønder (d. e. Møgeltønder), Daler og Ballum* frihed for al hertugelig skat og tjeneste, undtagen leding, kværsæde og stud. Her nævnes første gang med sikkerhed bispegodset i Ballum. I alt fald senere ejede biskoppen så godt som hele det store Ballum sogn, hvor godset samlede sig om hans hovedgård *Brink*.⁵ Den lå på en bakke tæt ved engene i den østlige del af sognet, men bygningerne blev nedbrudt i sidste halvdel af det 16. århundrede.

Ved reformationen 1536 ophævedes bispeinstitutionen, og godset inddroges som herreløst under kronen. Ballum birk lå derefter under *Riberhus len* med lensmanden som birke- og delefogdens overherre. Derfor optræder birket i Riberhus lens regnskaber. Det varede dog kun 125 år. 5. september 1661 skøder kongen birket sammen med Møgeltønder herred og birk, Hviding herred, Lustrup birk med mere gods til feltherren *Hans Schack*. Og hermed fulgte tillige den frie birkeret til de tre birker. Denne ret vurderedes for øvrigt til 3000 rdl.

Ifølge skødet udgjorde Schacks nyerhvervede gods i Ballum birk følgende: i *Ballum sogn i Bundthie (Buntje)* 5 gårde, 2 gadehuse, i *Reisbye* 6 gårde, 6 gadehuse, i *Abild* 1 bol. 1 gadehus, 9 slikmænds landgildepenge, i *Løe herred* $\frac{1}{4}$ af *Thuleshemp* jord, hvoraf en mand i *Medolden* svarer, *Brinchgårds* ejendom, hvoraf *Rømme* og *Listøe* land samt *Ballum* birkemænd svarer, *Brinck* mølle, *Ballum* vejrmølle, i *Hussum* og *Boedsbøl (Bådsbøl)* 15 gårde, 1 halvgård, i (*Ballum Østerende*) 18 gårde, i *Vesterende*

14 gårde, 1 årlig afgift, som ydes af to mænd til fodring, *Boedsbøl lade-mark*, *Ballum Mærsk* 4 gårde; gadehuse i Ballum birk: i *Vesterende* 15, i *Boedsbøl* og *Hussum* 31, i *Har Knag* 16, hvoraf én svarer af nogle små stykker blokker, *Rømø* land søndre del 4 fuldgårde, 1 trefjerdingsgård, 8 halvgårde, 18 fjerdingsgårde, ottinggården *Froerdal*, 20 gadehuse, nær på landet i *Tiusmark* 2 gårde, *Listøe land* 2 gårde, *den samlede afgift af Vesterlands Før* og *Ammerum lands bønder*.⁶

Birket har således ikke blot omfattet det kongerigske gods i Ballum sogn, men også dele af Mjolden sogn og af Rømø. Hele birket hørte dog ikke under Schack, selv om han i den følgende tid forøgede sit gods. Dette fremgår klart af *matriklen 1688*, der opfører følgende som hørende til *Ballum birk*:

BALLUM SOGN

Østerende havde 12 gårde, hver med hartkorn 7.531 samt en gård med det halve hartkorn (fæsteren på denne var Hans Hansen Møller). Endvidere var der 4 gårde i byen, som var skyldsat under Schackenborg, så hartkornet ikke er opgivet. Det halve af en af disse gårde stod øde, men jorden blev drevet af en anden fæster i byen. Endelig var der to husmænd. Schackenborg ejede hele byens kongerigske del, altså 17 gårde og de to huse.

Husum og *Bodspill* (*Bådsbøl*) havde 18 gårde og to bol. Af gårdene var de 5 halvgårde, fremstået af to helgårde, der var delt mellem 1664 og 88, den ene af disse helgårde var delt i en halvgård og to fjerdedelsgårde. Desuden var der 44 husmænd, der alle havde lidt hartkorn; i 7 af husene boede to familier og i et af dem endog tre familier. Schackenborg var enejer.

I *Vesterende Ballum* var der 15 gårde, hvoraf de tre var halvgårde. En gård var meget stor, over 19 td. hartkorn, og beboet af Jens Ovesen Piilgaard. Desuden var der et degnebol på 1½ td. hartkorn, hvor sognedegnen Christen Brun boede, samt 5 huse. Med undtagelse af degnebolet og tre huse ejede Schackenborg alle nævnte ejendomme, selv præstegården, der lige så vel som de andre gårde havde fået hartkornet udlignet til 7.531. Degnebolet og de tre huse ejedes af sognekirken.

Brink ladegård var stadig øde og jorden takseret under Schackenborg, men Ballum bymænd brugte den. *Bådsbøl ladegård* var ligeledes under Schackenborg; husmænd og Bådsbøl bymænd benyttede jorden.

Bundti (*Buntje*) bestod af 6 gårde, hvor hartkornet ikke var udlignet. Her ejede Trøjborg en gård og Schackenborg resten.

Rejsby i Ballum havde 6 gårde og 6 huse, heller ikke her var hartkornet udlignet. Schackenborg var enejer.

Af *Kringelums* 4 gårde hørte de to under Trøjborg og de andre to under Schackenborg, den ene af Schackenborgs var dog »en halv selvejergård,« som Maren Madses ejede, hun var fæster af den anden halvdel. Greven har selvfølgelig haft herligheden af selvejergården.

MJOLDEN SOGN

Faarballum (Forballum) havde 12 gårde og et hus under birket. Den ene gård på over 9 td. hartkorn stod øde. Her var to gårde under Schackenborg, resten under Trøjborg.

Aattersbøl (Ottersbøl) med 7 gårde og et hus i birket. De fem gårde hørte under Schackenborg, resten under Trøjborg. Den ene Schackenborggård havde tidligere bestået af to gårde.

I *Højbjerg* var der 3 gårde alle under Schackenborg. Den ene var øde.

Meolden (Mjolden) by havde 18 gårde og 15 bol og huse. Schackenborg ejede $9\frac{1}{2}$ gård og Trøjborg de $8\frac{1}{2}$, idet en gård, fæstet af sal. Kirsten Peder Pedersens, var delt mellem de to godser. Præstegården lå under Trøjborg. Ofte var der her som ret almindeligt mange steder to fæstere på gårdene. På den ene Trøjborggård havde den ene »gårdmand« dog kun $\frac{1}{4}$ af gården. Af husene ejede Døstrup kirke de to, Mjolden kirke 7, Schackenborg 3 og Trøjborg 3.

Således udgjorde Ballum birk 710.521 td. hartkorn bøndergods og 16.502 tønder hartkorn præstegårde.

På disse ovennævnte ejendomme og på birkets dele af Rømhø er det da, vi skal finde de folk i 1623 — 24 og 1635 — 36, der har måttet bøde for lovovertrædelser til kongelig lensmand i Ribe.

Det var i en tid, da folks sædelige opførsel var sat under opsigt af delefogder, andre fogder og præster. Straffene klarede i reglen med bøder og i et velpasset gods eller len kunne de skæppe godt i kassen. Man forhandlede, »tingede« med øvrigheden om bødens størrelse, der både sattes efter forseelsens art og navnlig efter synderens evne.

SAGEFALD 1623 — 24. BALLUM BIRK

»Hanns Pedersenn i *sluck*⁷ tingid for hand slog Niels Jørgensen med en øxe gaff Pengg 1 dl.

Niels Christensenn i *Østerennde* tingid for slagsmaall gaff Peng $\frac{1}{2}$ dl.

Jesper Nielsen i *Koestmarck*⁸ tingid paa Mickell Nielsens Vegne gaff Peng $\frac{1}{2}$ dl.

Rasmus Degen thingid, for hand hug Docter Christens dreng⁹ med en Werge, gaff Penge 1 dl.«

— Fra samme års regnskab vil vi tilføje en post fra *Sejerslev*, som er opført under *Lustrup Birck oc Huiding herridt*: »Tyge Pedersenn i seyersleff thingid for hand emod forbud och hans egen forpflicht indshibett ett shibs Last Eggj Tømmer i Norge och solde det igien i Ostfrisland, och formedelst han(s) schibb bleff Lech, som hand beretter, forwndt Lensmanden hannem Thingning, dog paa Ko. Ma: Naadigst gode behaug gaff Peng 80 dl.«

SAGEFALD 1635 — 36. BALLUM BIRK

Jenns Nielsen i ottersbøll tinngett for slagsmaall gaff Penngge i Rdlr.
Boel Jennsdatter tinngett for hun haffde ladet sig belige aff hinded troloffuett festemannd gaff Penngge 1 Rdlr.

Nogle paa *Rømø* tinngget for helmüt,¹⁰ dj haffde tagenn paa Biergenne, gaff Penng 5 Rdlr.

Hanns federsen, Birchfoeged, tinget for stich penngge, hannd haffde tagenn,¹¹ gaff penngge 10 Rdlr.

Knud Christennssen, Christenn Knudtzenn i *faar Krog*¹² och søffrenn i *bodtzøll*¹³ tinget for Slagsmaall gaff Penngge 3 Rdlr.

peder Christensen i *Østerennde* tingett for slagsmaall gaff penngge 5 Rdlr.

Hanns Lauridtzten i *øster Ennde* tinngett, for hannd haffde Slagenn peder Broersen med Enn Knif gaff penngge 10 Rdlr.

Peder Nielssenn och marrenn pedersdatter thingett for Beligelse, dog dj hinn Anndenn Egtede, gaff Penngge 4 Rdlr.

Marenn Nisdatter tingett for hunn haffde ladett sig Beligge, gaf Penngge 2 Rdlr.

Jenns Jørgennssenn och troels Anndersen paa *Rømø* tinget for dj haffde loffuet presten schadesløs for dj 2 folch, hand troloffuet, och war Beslegtede, gaff Penngge 5 Rdlr.

peder Nielssenn och tøger Nielsenn i *balum* tinget for bardag¹⁴ och gaff penngge 1 Rdlr.

Hanns Jørgensen i *harkenag* tinget for et Vold gaff penngge 2 Rdlr.

Boe Jennssenn hersted tinngget, for hannd haffde tagenn enn wrags boed¹⁵ wloulig, gaff Penngge 2 Rdlr.

Niels Hannssenn, Mads hannssen, peder Hannssenn och Anne Nielsdatter tinget for Bordag, gaff Penngge 3½ Rdlr.

Anne Peter Ouesenns tinget for nogenn schiendsord, gaff Penngge 2 Rdlr.

Jenns Jffuersenn i *Øster Ennde* tinngett for Slagsmaall, Gaff penngge ½ Rdlr.

Jahann pedersdatter tinnggett for Leyervide gaff Penngge 2 Rdlr.«

1) Rømø. 2. Henne. 3. Sevel. 4. Kinch: Ribe I 366. 5. M. H. Nielsen: De kongerigske Enklaver, i Arb. Ribe V 491. 6. Kronens skøder II 102 f. 7. Dette stednavn må være det samme som det nuværende Slukkum i Ballum. 8. Må sikkert gælde som rest af den tidligere, nu forsvundne, adelige sædegård Kausmark, som lå syd for Bådsbøl. I nærheden af den lå Bådsbøl ladegård, der også i sin tid havde været en adelig sædegård. 9. Dr. Christen er den bekendte kannik og medicus Chr. Bording (Bording) i Ribe 1578–1640. 10. Helme var fredede a. h. t. dæmpning af sandflugten. 11. Hans Feddersen var birkefoged i adskillige år. Som sædvanligt for den slags embedsmænd måtte han som en del af lønnen selv beholde landgilden af sin gård, der ligesom delefogdens, Peder Nielsens, lå i Ballum. Landgilden for hver af de to gårde var 3 ørte byg, 1 ørte havre, 1 svin, 1 gås, 2 høns og 2½ ort i gæsteripenge, så de to gårde må have været lige store. Dog er bødens størrelse ikke imponerende, hvad der både kan tages som udtryk for, at forholdet ikke har været særlig graverende, og Feddersens formue ikke har været særlig stor. Men det virker utrygt, at selve fogden tager mod stikpenge. 12. Antagelig Fårekrog i Skodborg sogn. 13. Bådsbøl. 14. Bardag = slagsmål. 15. Båd, inddrevet som vrage.

Om urmagerslægten Green i Åbenrå

Af H. V. Gregersen.

Navnet *Green* har en egen klang hos alle, der ynder gamle sønderjyske antikviteter, og kendere ved, at hvert af de gamle ure, der er udgået fra denne families værksted i Åbenrå, i vor tid er noget af en formue værd.

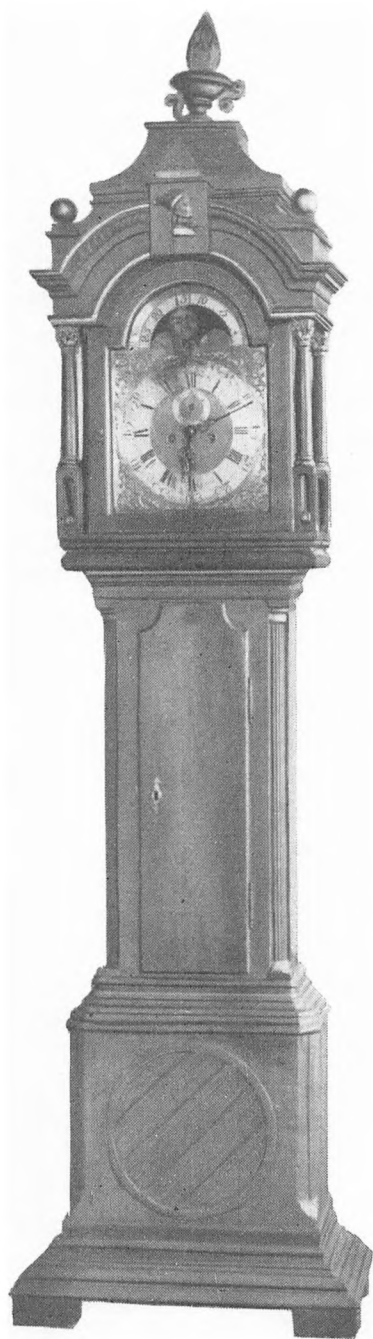
Her skal ikke forsøges en teknisk, håndværksmæssig, endsiges kunstnerisk bedømmelse af Green-urene, men bringes et par oplysninger, der kan kaste lys over Green-slægtens oprindelse. Det er nemlig ikke så forfærdelig meget, der vides om Green-urenes dygtige fædre, og meget af det, der er kendt, bygger på overleveringer, fortalt af ældre åbenråere. Historikernes opgave har blandt andet altid været den at råbe vagt i gevær over for alle legende-dannelser — om de end er nok så indgroede i folks bevidsthed, og i det gamle Åbenrå synes den folkelige tradition især at have samlet sig om to navne: *urmagerslægten Green* og *den formodede kongedatter Jomfru Fanny*.

Lad os på dette sted nøjes med at finde ud af, hvad man ved om urmagerslægten, og lad det ske i forvisningen om, at historiens nøgne kendsgerninger slet ikke er kedelige, fordi de er sandere end legendens mange vildskud.

Det, som legenden i tilfældet *Green* specielt har heftet sig ved, er det formentlig gådefulde, at familien flytter fra Liverpool i det nordvestlige England til Åbenrå ved Sønderjyllands østkyst. Man har ment, at kun tvingende grunde kan have ført til dette skridt, og i den omhyggelige skildring af slægtens historie, der i sin tid blev givet af journalist Carl E. Johnsen, Åbenrå (keramikeren Emil Ruge, Dybbøl),¹ hedder det, at Åbenrås tidligere lokalforsker Thomas Ries har overladt urmager Thorsmark en optegnelse, hvorefter *Peter Green* havde forladt England »på flugtlignende måde«. »Flugten« søges begrundet med oplysninger om sociale tilstande i det 18. århundredes England, som folk vel i al almindelighed har fundet bekræftet ved læsning af Charles Dickens kendte samfundsromaner.

Så længe Thomas Ries's optegnelser ikke foreligger med hjemmel i samtidige kilder, er der imidlertid ingen grund til at fæste lid til fortællingen om, at *Peter Green* skulle have forladt England under flugtlignende omstændigheder. Man har jo alle dage kendt til udvandring, og ikke mindst i England var det i 1700-tallet almindeligt at søge lykken under fremmede himmelstrøg, først og fremmest hinsides Atlanten.

Når *Peter Green* imidlertid valgte at tage til Åbenrå, må årsagen hertil vel søges i det forhold, at han er blevet klar over, at han her har kunnet

finde sit gode og rimelige udkomme ved sin urproduktion. Denne viden har det ikke været vanskeligt for ham at skaffe sig, thi siden året 1706 har skibe fra Åbenrå regelmæssigt anløbet havnen i Liverpool.² De kom først og fremmest for at hente salt, thi saltet herfra var den eneste sort, der kunne måle sig med det fine salt fra Lüneburg. Tobak, indført til Liverpool fra Virginia, var dog også en vare, som åbenråderne altid kunne finde afsætning for i deres hjemby og dens opland. Også flensborgske skipper har sejlet på Liverpool, men siden 1713 kom de fleste sønderjyske skibe fra Åbenrå, og efter 1730 var åbenråderne som regel ene om saltimporten fra Liverpool. Netop i 1740'erne var åbenrådernes besejling af Liverpool større end nogensinde, og de søfolk, som Peter Green, hans hustru Elizabeth og deres tre børn William, Jonathan og Elizabeth er rejst sammen med til Åbenrå, behøver derfor ikke at have været dem fremmede og ukendte. De kan udmærket have haft berøring med dem i flere år, inden de tog skridtet at bryde op fra hjemstaven.

Det første sikre vidnesbyrd, vi har om Peter Greens ankomst til Åbenrå, findes i et skatteregister fra den 28. jan. 1745, hvor hans navn står optegnet allersidst blandt beboerne i byens 2. kvarter, og han er da rimeligvis kommet til Åbenrå engang i sommeren eller efteråret 1744, thi i vintermånederne var der dengang ingen sejlads over Nordsøen.

De åbenråske skipper, der sejlede på England, har naturligvis kunnet noget

I mange by- og landbohjem, især i Åbenrå by og amt, indtager »Green-uret» en hædersplads.

engelsk, og det er derfor disse kredse, som den engelske håndværkerfamilie har søgt tilknytning til. Ved sønnen Peters fødsel 20/8 1755 er det derfor medlemmer af byens skipperfamilier, der står opført i kirkebogen som faddere (Peter Frellofsen, Christian Andersen Raben og Metta Regenborg).

Forbindelsen med Liverpool er også blevet opretholdt takket være byens saltskippere. En lille pudsig oplysning blandt de ellers nøgterne vareopgivelser i Fredericia strømtoldregnskaber hentyder sikkert hertil. Der står ordret — efter at skipper Claus Jepsøns fragt på 5004 bushels salt³ er optegnet under 1747 27/10: »Til en Mand, som er flyttet fra Engeland til Aapenraade, et gammelt bodfee« (buffet).

Heller ikke denne lille oplysning fra samtiden tjener til at bestyrke den senere tradition om urmagerens flugt bort fra hjemlandet.

Henvisninger: 1) Carl E. Johnsen: En engelsk Urmagerslægt, der havnede i Aabenraa (Vor Hjemstavn. Bidrag til Aabenraas Bys og Amts Historie (særtryk af »Hejmdal«), s. 31–45), genoptrykt af Aabenraa Antikvitethandel. — Den heri givne skildring af sociale tilstande i ældre tiders England med baggrund i fattigloven af 1601 kan ikke med rimelighed tages til indtægt for tesen om familiens flugt bort fra England. 2) H. V. Gregersen: Den Lüneburgske Saltoktroi. Bidrag til salt-handelens historie i hertugdømmet Slesvig, s. 63–67. 3) Smstds. s. 249.

Fiskeriet fra Sønderborg 1880-1910

Af Hans Worsøe

Forrige hæfte af »Fra Als og Sundeved« bærer titlen »Sø og Havn — glimt fra ældre tiders søfart i Sønderborg amt«, og det gav da også gennem forskellige småartikler i glimt et godt og nuanceret billede af forholdet til havet. Imidlertid manglede et træk helt — fiskeriet. Ganske vist findes et interessant afsnit af N. Knudsen om sten- og sandfiskere — men der blev da også fanget mere letfordøjelige varer!

Det er ikke meningen, at denne lille artikel skal belyse det sønderborgske fiskeris og fiskernes kår gennem tiderne — den skal blot fremdrage enkelte oplysninger om en overgangstid for Sønderborgs fiskere, nemlig perioden 1880—1910. Oplysningen stammer fra de officielle »Berichte über die Verwaltung und den Stand der Gemeinde-Angelegenheiten der Stadt Sonderburg«. Disse forvaltningsberetninger udsendtes med jævne mellemrum fra 1871 til 1910, og det siger sig selv, at de er et fortrinligt kildemateriale til byens historie i denne periode.

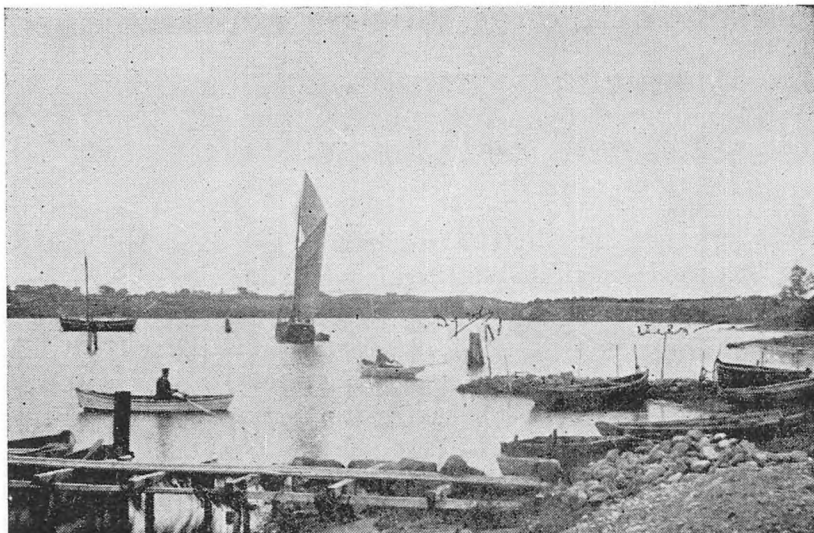
Tiden 1880—1890 er en nedgangsperiode for Sønderborg, idet civilbefolkningen falder fra 4880 til 4500, og samtidig betyder fjernelsen af en

bataljon artilleri fra byen, at antallet af militære halveres, således at den samlede tilbagegang i indbyggertal er ca. 12 %. Det er klart, at en sådan tilbagegang i bedste fald må betyde stagnation for erhvervslivet. I den følgende tid begynder folketallet igen at stige, således at civilbefolkningen i 1905 udgør 6509. 1905—1910 betegner dog den voldsomste stigning, idet befolkningen i 1910 består af 8050 civile og 1992 militære — anlæggelsen af marinestationen har nemlig bevirket en mere end tredobling af militærpersoner i byen*. I løbet af 20 år har Sønderborg altså omtrent fordoblet sit indbyggerantal. Denne befolkningsmæssige udvikling betinger sammen med en fornyelse af fiskeriets fangstmetoder en fuldstændig forandring af dette erhvervs forhold i Sønderborg.

I 1881 sluttede Sønderborgs fiskere sig sammen til en forening ved navn »Fiskeriforeningen for Als og Sundved«, som trods navnet dog kun omfatter fiskere boende i Sønderborg by. Foreningens formål var at varetage erhvervets interesser og yde hjælp til medlemmerne efter ulykkestilfælde. Antallet af fiskere i 1880 kendes ikke, men der har næppe været flere end de 30, der findes i 1890. Alle arbejder de selvstændigt uden medhjælper og driver fiskeri med smånet. Det bemærkes, at fiskeriet er af begrænset omfang men først i løbet af den sidste menneskealder har udviklet sig fra endnu ringere omfang. Enkelte fiskere har dog i 1890 anskaffet brislingvod (»Bretlingswade«), hvilket skulle forøge fangstmulighederne. Dette er sikkert sket under inspiration af de udenbys fiskere, hvoraf en del, især fra Ekernførde, drev storfangst i de tilgrænsende farvande. Konkurrencen fra disse udenbys fiskere bliver lidt efter lidt så mærkbar, at de indenbys må give op. Først opgives det påbegyndte vodfiskeri, og dernæst begynder fiskerne at søge anden beskæftigelse. Endnu i 1895 er der 28 fiskere i Sønderborg, men i året 1900 er antallet faldet til 22, og af disse er kun 4 udelukkende beskæftiget med fiskeri, medens alle de øvrige i betydeligt omfang ernærer sig ved andre erhverv. Det kan derfor ikke undre, at man i den tørre beretning finder følgende hjertesuk: »Es ist ersichtlich, daß die Fischerei in Sonderburg sich in einem andauernden Rückschritt befindet«. Flere årsager havde været medvirkende til, at de gamle Sønderborg-fiskere ikke havde kunnet klare sig: torskefiskeriet lønnede sig ikke mere som tidligere, fordi sælerne var blevet meget talrige og så pågående, at de ødelagde fangst- og fangstredskaber — og fladfiskefangsten, der var blevet drevet med opstillede net, var opgivet, fordi fiskene var blevet sjældne på de nærtliggende fiskepladser.

Men i de første år efter århundredeskiftet indtræffer vendepunktet — ikke for de gammeldags fiskere, thi deres saga var ude, men for fiskeriet som sådant. Fremmede fiskere havde længe drevet fiskeri i de tilgrænsende farvande, men lokket til af de nye forøgede afsætningsmuligheder kom de

* i 1911 var antallet af militære steget til 3000.

Fot. fra ca. 1910 ud over Dyvig.

Midtfor galeasen »Max« under sejl og t. v. jagten »Franz«, der begge sejlede med stykgods og landbrugsprodukter fra Sønderborg til småhavnene på Als og Sundeved.

i stadig større tal, og de kom med deres nye teknik og deres motorbåde. De kunne hurtigt være på pletten, når brislingestimerne kom og kunne hurtigt komme hjem med fangsten, selvom det kun var tilladt at drive vodfiskeri udenfor 5-km grænse fra kysten. De kom fra Pommern, Ekernførde og fra Kielerfjorden, men de fandt nu ud af, at det bedre kunne betale sig at slå sig ned i byen. I 1905 var der 24 selvstændige fiskere i byen, men 28 fiskerbåde og ialt 29 helt eller delvist beskæftiget med fiskeri. I 1910 er der ganske vist kun 22 selvstændige fiskere, men deraf har de 14 vod, og til gavn for det nye mere udbyttegivende fiskeri har man på Sundevedsiden indrettet en særlig fiskeribro.

En ny fase af fiskeriets udvikling var begyndt og byens gamle fiskere, der ikke havde evnet at gøre springet, var søgt over i andre erhverv eller var blevet medhjælpere, medens de udenbys fiskere groede fast og blev en del af byens befolkning.

Præsteskiftet efter 1864 og genforeningen i sognene Tyrstrup og Hjerndrup

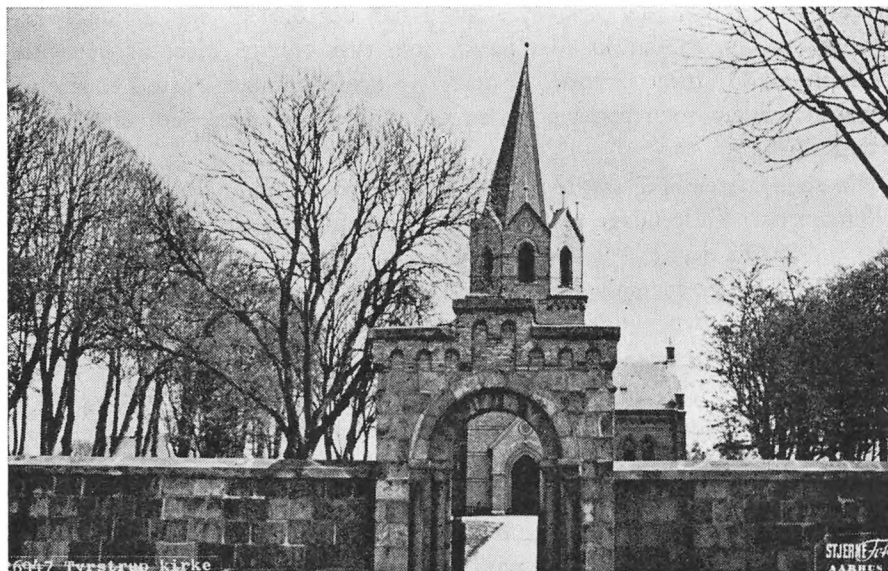
Af Viggo Bancke

Tyrstrup kirke kan i år fejre 100-års jubilæum. Den blev i årene 1862—63 bygget efter tegningen af kongelig bygningsinspektør, professor Laurits Albert Winstrup, der blandt andet har leveret tegningerne til Sommersted Kirke, Haderslev latinskole og til drikkehornet, som Peter Hiort Lorenzen fik overrakt ved festen på Skamlingsbanken 1843*. Winstrup har taget lidt fra de forskellige tiders romansk-gotisk-byzantiske kirkebygningsstilarter. Resultatet af denne søgen efter at skabe noget nyt inden for kirkebygningen blev en vis uro over kirkerummet. Byggesummen for den store kirke med ca. 1000 siddepladser beløb sig til 36.391 rigsdaler 5 mark 10 skilling; kirkekassereren P. F. Voigt, Haderslev tilføjer: »Hertil turde vel endnu tilkomme instrumentmager Jakobsen, Haderslev, for orglet og til professor Winstrup, Kolding, ca. 2000 rigsdaler.«

I de 100 år, kirken har stået, har de politisk-folkelige forhold i landsdelen ført til to præsteskitter, som fik afgørende indflydelse på det kirkelige og folkelige liv i de to sogne. Det første fandt sted lige efter kirkens fuldendelse 1864. Pastor Frederik Carl Carstens, der var født 1799 i Sønderborg og havde embedseksamen fra Københavns universitet, blev i 1850 kaldet til embedet i Tyrstrup-Hjerndrup sogne, hvor han fulgte efter provst Christian August Valentiner, der i 1849 af det oprørske statholderskab var indsat som sognepræst i disse sogne. Valentiner kunne ikke lade være med at vise sit danskfjendtlige sindelag, og det forbitrede menighederne i den grad, at de sendte et almindeligt underskrevet bønsskrift om hans afskedigelse til regeringen, som den 30. april 1850 meddelte præsten hans øjeblikkelige afsættelse, hvorpå pastor Carstens kunne flytte ind i Tyrstrup præstegård. I 1864 måtte Carstens, som i sin embedstid ikke blot havde været den drivende kraft ved kirkebyggeriet, men også havde bygget en ny præstegård, dele skæbne med 100 andre præster i landsdelen og forlade Sønderjylland. Han flyttede til København, hvor han i året 1868 døde.

Carstens havde taget kaldsbogen for Tyrstrup-Hjerndrup sogne med sig og overgivet den til sin søn, tandlæge Axel Carstens. Denne indfører efter faderens død følgende i kaldsbogen: »Ved hans afsættelse medtog han denne kaldsbog, for at den ikke skulle komme i hænderne på danskheden fjendtligsindede præster, og det er blevet mig overdraget, såsnart lysere

* Desuden bl. a. Stænderbygningen, nu rådhus, i Flensborg og Flensborg Latin- og Realskole. Nærmere om emnet i E. Bondo Svane: »Arkitekten L. A. Winstrups vigtigste arbejder« i Sønderjyske Arbøger 1946. (Red.)

Tyrstrup kirke.

Portalen og granitkvaderstenene i kirkepladsens mur er resterne af den gamle romanske kirke, nedbrudt i 1862.

tider ere oprunden over Nordslesvig og præsteembedet atter i hænder på en dansk mand, da at tilbagesende bogen, hvilket straks vil blive udført.«
Kjøbenhavn i november 1868. Axel E. V. Carstens, Cand. phil.

»Sendt til hr. rentier C. Finnemann, Torninghus, Tyrstrup,
 December 1910.« A. Carstens.

Kaldsbogen ligger nu i kirke-arkivet.

Den i 1850 fra Tyrstrup afskedigede provst Valentiner, der i mellem-tiden havde været hofpræst hos hertugen af Bernburg, indfandt sig straks efter nederlaget påny i Sønderjylland. Han blev ansat som provst i Tøn-der og som reformator af skolevæsenet i landsdelen, indtil han i 1865 igen kunne overtage embedet i Tyrstrup-Hjerndrup sogne.

Efter genforeningen var de politisk-folkelige forhold i landsdelen igen årsag til et præsteskitte.

Pastor A. Christiansen, der havde været sognepræst i de sidste år under den første verdenskrig, var en meget dygtig prædikant, og der var mange, som satte stor pris på hans forkyndelse, og en stor del af beboerne ønskede, ligesom biskoppen, at beholde ham efter genforeningen. I sognets kronik for året 1920 har sognepræsten (Christiansen) indført følgende: »Biskop Koch, Ribe, besøgte sognepræsten og opmuntrede ham til at forblive i embedet.« Men pastor Christiansen manglede forståelse for de dansksin-

dedes indstilling under krigen, navnlig når det drejede sig om den vanskelige stilling, en dansksindet havde som tysk soldat. Flere af hans udtalelser havde virket sårende, så der efter genforeningen opstod et spændt forhold mellem sognepræsten og en del af menigheden, som ønskede et præsteskifte.

En sogneafstemning skulle afgøre, om præsten kunne forblive i embedet, eller om der skulle udskrives nyvalg. Afstemningen fandt sted den 16. december 1920 i degneskolen under ledelse af provst Nissen, Haderslev. Ialt blev der i begge menigheder afgivet 510 stemmer imod, 470 for nyvalg. Pastor Christiansen kunne blive i embedet.

Snart skulle præstens forhold til menigheden dog forværres. Fra »Nationalfondet af 1918 til anskaffelse af kirkeklokker til Sønderjylland« havde Tyrstrup modtaget en klokke som erstatning for den klokke, de tyske myndigheder havde taget til krigsbrug. Med klokken fulgte et fint udført gavebrev og en følgeskrivelse, hvoraf citeres følgende: »... at gavebrevet fra fondet, når gaveklokken er ophængt i kirken... da samtidig med, at ringningen med klokken påbegyndes en søndag, hvorom komiteen gerne vil have meddelelse, under gudstjenesten oplæses fra prædikestolen.«

Det skete dog ikke, og i menighedsrådsprotokollen står følgende: »Udenfor dagsordenen ønsker hr. Jens Paulsen at ytre sig til den efter hans mening sørgelige kendsgerning, at sognepræsten ikke har været villig til at oplæse det gavebrev, der fulgte med den nye kirkeklokke. Pastor Christiansen erklærede, at han ikke kunne det, fordi inskriptionen (Lover Herren – gamle - unge, løst er nu den danske tunge) og nogle udtryk i gavebrevet efter hans mening ikke passer til virkeligheden.«

Pastor Christiansen forklarede, at da der altid er prædiken på dansk i Tyrstrup kirke, svarer udtrykket »løst er nu den danske tunge« ikke til virkeligheden, og han ville ikke anerkende den symbolske betydning »nu efter Genforeningen kan dansk ånds- og folkeliv frit udfolde sig.«

De utilfredse beboere i de to sogne indsendte den 7. marts 1921 følgende ansøgning til kirkeministeriet angående et andet præsteembede: »Ved afstemningen i Tyrstrup-Hjerndrup om, hvorvidt der ønskedes et præstevalg, blev der afgivet i begge sogne 510 stemmer imod nyvalg og 470 stemmer for valg, således at den hidtilværende sognepræst forbliver i embedet. De mange, der har ønsket en anden præst, opholder fremdeles dette ønske og er til sinds at søge oprettet et andenpræsteembede i henhold til lov nr. 341 af 28. juni 1920 § 3, hvortil allerede 150 familier har tegnet sig. Imidlertid har der tidligere været fast kapellan i Tyrstrup-Hjerndrup, hvilket forhold først ophørte i 1893, og der blev da bestemt, at der i stedet for det tilskud til kapellanens lønning, der blev udredet af præsteembedet, skulle indbetales først 800 mark og senere i den nuværende sognepræsts embedstid 1200 mark til et fond til hjælp til oprettelsen af et selvstændigt præste-

Det indre af Tyrstrup kirke.

embede i Hjerndrup. — Vi tillader os at andrage om, ligesom der tidligere har været givet et beløb til kapellanhold af præsteembedets indtægter, at der således nu måtte ydes et efter forholdene passende beløb til hjælp til lønning af en andenpræst i henhold til ovennævnte § 3, idet vi mener, at embedets indtægter er tilstrækkelig store dertil.«

Efter nogle forhandlinger angående andenpræstens lønningsforhold, endes man ved et møde den 5. maj 1921, hvor biskop Koch og alle otte kirkeældste fra begge sogne var til stede, om følgende erklæring til ansøgningen:

»Vi undertegnede fem kirkeældste, som finder os tilfredsstillede ved pastor Christiansens præstegerning og fundet velsignelse derigennem — nemlig J. M. Petersen, E. Wiborg, Peter Hansen, Nis Hjort og Jens Jensen —, kan dog, som forholdene i sognet har udviklet sig, anerkende mindretallets ret til at blive betjent af en anden præst. Vi undertegnede tre kirkeældste — nemlig J. A. Møller, Anton Nielsen og Jens Paulsen — kan i det hele tiltræde at anbefale andragendet. Alle er vi enige om, at det regulativ, der skal ordne embedsforhold mellem de to præster og benyttelsen af kirker og kirkegårde, let vil kunne affattes og fredeligt gennemføres.«

Resultatet af forhandlingerne blev ansættelsen af en andenpræst. Lønnen blev tegnet ved frivillige bidrag, og staten gav et tilskud. I oktober 1921 blev Viktor Larsen af provst Nissen indsat som andenpræst for begge menigheder.

Der blev afholdt gudstjenester to gange hver søndag i begge kirker, skif-

tevis om formiddagen og eftermiddagen af hver præst. Men ro var der ikke blevet om de kirkelige forhold i de to sogne, og da der kom personlige momenter til, søgte begge præster nye embeder; i efteråret 1923 blev Christiansen valgt til sognepræst i Pries ved Kiel og Larsen til sognepræst i Svallerup på Sjælland.

Menighedsrådene i Tyrstrup og Hjerndrup indstillede eenstemmigt pastor Boesskov til det ledige embede, og han blev i foråret af provst Hjortkjær, Gl. Haderslev, indsat i begge kirker.

Dermed fandt en ejendommelig tid for menighedslivet i begge sogne sin afslutning.

Benyttede kilder: Tyrstrup sogne-kronik. Menighedsrådets forhandlings-protokol. Kaldsbogen.

Detlef Peter Wilhelm Theodor Tiedje -

*lærersønnen fra Eidersted,
der til sidst var præst i Øsby ved Haderslev*

Ved H. V. Gregersen.

I sin afhandling i Sønderjyske Årbøger 1960 — om Johannes Tiedje — har Jens Holdt indledningsvis givet en kort omtale af Johannes Tiedjes fader, lærer- og organistsønnen fra Witzwort i Eidersted, Detlef Peter Wilhelm Theodor Tiedje. Mere indgående er han blevet omtalt i det brev fra en anden søn, Theodor Tiedje, som Th. O. Achelis har offentliggjort i festskriftet til Otto Scheel, Beiträge zur deutschen und nordischen Geschichte (1952).

Theodor Tiedje skriver heri, at faderen som gymnasiast i Ribe ganske givet anså sig selv for dansk, og universitetsårene i København virkede naturligvis i samme retning. Fra barndomshjemmet havde han imidlertid allerede modtaget denne indstilling. Hans moder, Petræa Sophie Høyberg, var fra Ribe, og faderen, organist og førstelærer Claus Friedrich Tiedje, forholdt sig alle dage absolut afvisende over for sin samtids slesvigholstenisme. I 1864 måtte han derfor opleve at få sine ruder slået ind.

At lærerens søn var dansk af sindelag, var der ingen tvivl om. Theodor Tiedje fortæller i sit brev, at man ved gennemgangen af hans papirer efter hans død fandt nogle danskskrevne »Livserindringer fra Aarene 1861 til 1864«, der sluttede med ordene: »Ja, Danmarks Glæde er ogsaa vor Glæde, Danmarks Sorg er ogsaa vor Sorg. Vor Herre velsigne og bevare vort gamle Danmark og lade en lys Fremtid oprinde for det!« Alligevel valgte han efter 1864 at vende hjem til sin hjemstavn, hvor han havde forskellige sognepræsteembeder (1868 Karlum, 1872 Skrydstrup, 1880 Oksenvad,

1889— 1910 Øsby). Hans stilling var da blevet den loyale undersåts. Han havde, som sønnen Johannes engang skrev til ham, lært at give kejseren, hvad kejserens er, men også at give Gud, hvad Guds er. Han døde i Flensborg i 1917, men ligger begravet på Øsby kirkegård, hvor også sønnen Johannes efter et omskifteligt liv fik sit sidste hvilested.

Efterstående brev til Regensburg, lederen af det kulturelle arbejde i Sønderjylland i tiden mellem krigene, viser den unge Detlef Peter Wilhelm Theodor Tiedje som en, der gerne vil tage del i kampen mod slesvigholstenismen i sin snævrere hjemstavn. Faderen holder sig noget mere i baggrunden. Han skal også i fremtiden virke som lærer i Witzwort, men han billiger ikke den slesvigholstensk indstillede provsts forsøg på at skaffe en ligesindet ind som diakon i Witzwort. Og menigheden? Ja, den unge Tiedje hævder, at de fleste er loyale, ja mange hænger endog med stor kærlighed fast ved deres danske fædreland, men de er imod al energisk og kraftig optræden og har ingen selvtillid.

Skildringen af den nationalpolitiske situation i Witzwort og omegn i årene før 1864 fortjener megen opmærksomhed. Selv om bedømmelsen må stå for brevskriverens egen regning, har den loyale stemning givetvis været betydelig — ikke mindst blandt det jævne folk. Men erfaring viser, at et sidelag har vanskeligt ved at holde sig, hvor det ikke er i pagt med sproget, navnlig da, når det drejer sig om statsfolkets sprog.

*Detlef Peter Wilhelm Theodor Tiedje til Th. A. J. Regensburg
1862 23. 7.*

Højvelbaarne Herr Etatsraad!

Højstærede Herr Etatsraad, Departementschef Regensburg!

Deres Højvelbaarenhed have nylig i en Sag, der angik en herlevende Privatmand Drevs Ansøgning om Concession efter en afdød Enke, vist saa megen Godhed og Venlighed og indgydt mig saa stort Tillid, at jeg beder og godhedsfuld at undskylde, at jeg atter tager mig den Frihed, at henvende mig direkte til Deres Højvelbaarenhed.

Den Sag, jeg ønsker at omtale, angaaer Udfaldet af den Presentation, der her er foretaget til det ledige Diakonatembede. Udfaldet af denne Presentation har fra Begyndelsen af været til stor Misfornøjelse og Ærgrelse for den største Del af Menigheden, da den frygtede for, at den derved vilde blive stillet i et usandfærdigt Lys og komme i et meget ubehageligt Varygte hos den høje kongelige Regjering. Thi jeg kan, ifald jeg tør tillade mit at yttre nogen Mening om den politiske Tendents, der hersker i denne Landsby, med Glæde bevidne, at der kun er yderst Faa, der endnu i al Stilhed vedblive at vise sig fjendtlig og oprørsksindede, medens den øvrige Del af Menigheden ikke blot er aldeles loyal, men Mange endog med stor Kjærlighed hænge fast ved deres danske Fædreland. Al energisk og kraftig Op-

træden derimod ligger fjern for denne Egns Beboere; de besidder ingen Selvtillid og Mod, ingen sand Drift til at handle selvstændig og lade sig desværre undertiden bruge som Redskaber i Ildesindedes Hænder. Af den Grund har heller Ingen offentligt optraadt eller rejst nogen væsentlig Indsigelse imod denne Presentation, skjøndt næsten Alle føle sig aldeles misfornøjede og opbragte derover. Da jeg anseer det for min Pligt, at udtale Sandheden, som den forholder sig, er det aldeles klart, baade ifølge selve Fremgangsmaaden ved Presentationen og mange Vedkommendes Ytringer og Tale derom, at Kollegiet med Herr Provst Schmidt i Spidsen kun af politiske Hensyn har presenteret disse Mænd. Herr Provst Schmidt, der har et velbekendt Navn, ønsker jeg ikke at omtale videre; blot troer jeg at burde anføre det Forhold, der finder Sted mellem Herr Provsten og Menighedens Forstandere. Disse karakterisere sig nemlig i høj Grad ved den Svaghed, som jeg ovenfor har tillagt Beboerne i Almindelighed. De nære ingen selvstændig, uafhængig Anskuelse i nogensomhelst Retning ligeoverfor Herr Provst Schmidt, der ogsaa besidder en særegen Gave til at slaa og fjerne enhver Indvending, som kan gjøres fra Forstandernes Side, saa at disse enddog ofte slet ikke mærke, at de kun tjene som Redskaber til at realisere en anden Mands Ønsker. Derfor formaaer Herr Provst Schmidt ogsaa, naar der stundom skeer offentlig Paatale i en saadan Sag, altid at fremstille sig som den, der ikke kan ansees for medskyldig. Flere af Forstanderne skulle nu også fortryde, at de have ladet sig lede til at presentere saaledes. Da nu for nogle Dage siden ankom det Svar fra den høje, kongelige Regjering, at Kollegiet skal angive tilfredsstillende Grunde, hvorfor det netop har presenteret saadanne Mænd, opstod der igjen en almindelig Glæde hos den største Del af Menigheden, idet den haaber, at den nu maa blive forskaanet for at faa en saadan Mand til Sognehyrde, der er presenteret imod dens Ønske og har vist sig oprørsk sindet mod vor kongelige Landsherre. Der gaaer det Rygte, som jeg troer at burde omtale, men uden at ville paastaa, om det virkelig skeer, at Forstanderne nu heller ikke tiltro sig at kunne afgive nogen fyldestgjørende Erklæring med Hensyn til Udfaldet af Presentationen og derfor hellere ønske at overdrage det til en Advokat, for at han kan hjælpe dem ud af deres Forlegenhed.

Da jeg i denne Tid lever hjemme i Ferien og ikke formaaer at foretage en Rejse til Kjøbenhavn, har jeg dog anseet det for min Pligt, at underrette Deres Højvelbaarenhed privatim derom; heller ikke har noget Hensyn til, at det maaske er nødvendigt, at mit Navn bliver bekendt, kunnet afholde mig, skjøndt Fader nu har været her Lærer i 27 Aar og som saadan fremdeles maa leve sammen og have Omgang med Menighedens Medlemmer.

Underdanigst

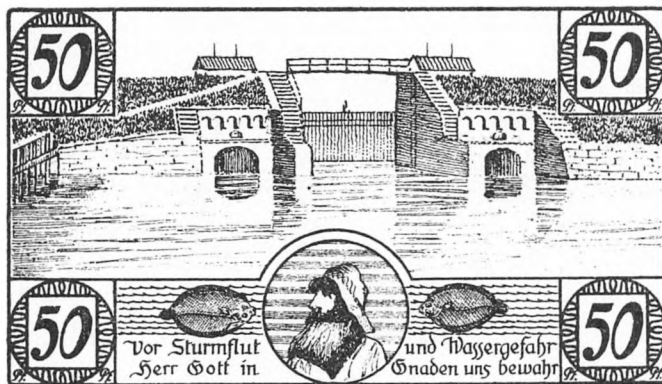
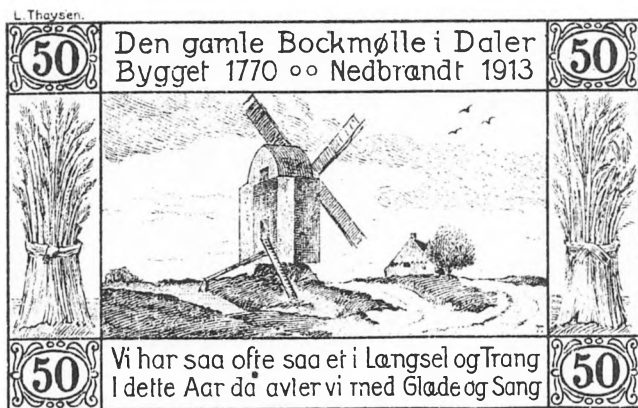
Tiedje,

Student og Reserveofficer i Art.

Witzwort, d. 23. Juli 1862.

Hvem kan fortælle om nødpengene?

Nødpengesedlernes historie er lang og broget. I Tyskland blev der ialt udstedt måske 50.000, måske 100.000 hovednumre, og af denne mangfoldighed tegner Nordslesvig sig for omtrent 280. Der var ca. 30 udgivelsessteder, og tilsammen satte de i millionvis af sedler i omløb. Normalt er seddeludstedelse et statsmonopol, men hen mod slutningen af den første verdenskrig erkendte de tyske myndigheder, at mangelen på skillemønt var så stor, at man måtte affinde sig med, at de enkelte kommuner begyndte at optræde som seddeludstedere, og da man ikke kunne overkomme at bevilge hver eneste kommune denne ret, blev der udstedt en forordning, i hvilken retten blev givet til alle kommuner.

De to smukke sedler er begge tegnet af arkitekt L. Thaysen. Den ene er fra Daler og bærer dansk tekst, mens den anden er fra Højer og har tysk tekst. Udstedelsesdagen er den samme: 10. april 1920.

Det varede ikke længe, før man blev klar over, at det at udstede penge faktisk var ensbetydende med en god indtægt, og jo længere det varede, før de udstedte sedler blev præsenteret til indløsning, des større var fortjensten. Allerbedst var det naturligvis med de sedler, der aldrig blev indløst — og det skete for mange sedler, fordi de ret hurtigt tabte så meget i værdi, at indløsning simpelthen ikke kunne betale sig.

De første nødpenge fra 1917 lød på ganske små beløb, og endnu i 1918 var man ikke kommet op på sedler over 100 mark, men antallet af nuller steg i takt med inflationen, og i Holsten nåede man op på nødpengesedler på ikke mindre end 5 billioner mark — et tal, man helt opgiver at trykke nullerne på; det er heller ikke nemt for almindelige mennesker at holde styr på tolv nuller.

Som oftest var det kommunerne, der udstedte sedlerne, og de var underskrevet af kommuneforstanderen eller borgmesteren, men privatpersoner gav sig også af med at optræde som trykkere. Således udstedte bagermester Chr. Fr. Knack i Tinglev sedler lydende på ti øre, mens Frederiksen, Blandet-Forretning i Brændstrup, satte sedler, der lød på ti, femogtyve og halvtreds ører i omløb. Det kan ikke undre, at man også kom ud for falsknerier. Der er f. eks. sedler på en mark, der er underskrevet af kommuneforstander Andersen i Varnæs. Men denne hr. Andersen har aldrig eksisteret, og sedlerne har så vidt det oplyses, ikke været i cirkulation i Varnæs. Det helt imaginære Fleckenkollegium Knivsbjerg har udstedt sedler på halvtreds pfennig, og en meget foretagsom 16-års dreng i Hamborg lykkedes det også at få andel i disse let tjente penge — han brugte sedler, udstedt i Steinfeld i Holsten som mønster. Det endte dog med en retssag, hvor han blev dømt.

Men sedlerne fortæller også historie. Mens Haderslev Bank i 1917 udstedte sedler på 50 pf. med dansk tekst, som blev forbudt, fik de samtidig i Sønderborg udstedte sedler med tysk tekst lov til at cirkulere. I 1918 kom der ikke nye sedler i Sønderborg, i 1919 blev der trykt politisk neutrale sedler med både dansk og tysk tekst, og endelig i 1920 kommer der sedler, der nok har såvel dansk som tysk tekst, men også viser et billede af Dybbøl Mølle. I Dynt har man i 1919 sedler, hvis forside har tysk, neutral tekst, men bagsiden bærer billede af Dannebrog og ordene »Fremtidens Haab 1864—1919«. Tilsvarende sedler udstedtes i Broager, der forøvrigt fik et helt parkanlæg betalt ved hjælp af seddelpressen. I Højer var der slet ingen dansksprogede sedler, og i nabokommunen Daler slet ingen tyske, og det var endda den samme mand, arkitekt L. Thaysen, der havde tegnet begge sedler.

Et udvalg vil nu prøve at samle alle de oplysninger, der kan skaffes om udstedelsen af nødpenge i Nordslesvig. Det er ikke meningen, at man vil bygge en samling op, men man vil gerne, mens tid er, have førstehånds-

beretninger om de forhandlinger, der blev ført, før sedlerne blev udstedt, om brugen af sedlerne, hvorledes man værdsatte dem og indløste dem, kort sagt, alt, hvad man kan huske fra denne mærkelige tid, hvor nødpengene oversvømmede landsdelen.

Det er gårdejer Olav Bonefeldt, V. Snogbæk, Vester Sottrup, og første-lærer Karl Lund, Magstrup, Simmersted, der står for indsamling af oplysninger, og de beder alle, der kan fortælle noget, henvende sig til dem. *ibs.*

Hvor to sprog mødes fortsat fra nr. 6, side 151

I grænseegnene, hvor mange af forskellige årsager må kunne benytte to sprog, er det naturligvis langt vanskeligere at undgå urenheder i sproget, og ofte må vi gribe os selv i at anvende såkaldte germanismer. På den anden side kan dette forhold også medføre en mere kritisk indstilling over for både eget og andres tale- og skriftsprog.

I »Flensborg Avis« optrådte i lang tid en stående annonce med teksten: »Bruger De penge, så sæt en annonce i »Flensborg Avis« (tysk »brauchen = behøve eller mangle). Den yderst vagtsomme vogter af avisens sprog, nu afdøde chefredaktør L. P. Christensen, og hans i denne henseende også nidkære medarbejdere har åbenbart ikke taget sig særligt af annoncesiderne, og han har sikkert været på ferie, da følgende meddelelse under rubrikken markedsefterretninger blev trykt: »Tyskland indfører 1000 stude fra Danmark til avlsbrug«, en tilsyneladende bekvem, men for en kvægopdrætter ikke anbefalelsesværdig oversættelse af »Stuten« = hopper. Et lokalt referat fra en sydslesvigsk købstad af en indvielsesfest har heller ikke været under den kritiske korrekturlæseres lup: »Hr. B. K. talte ud fra ungdomsforeningen og huskede især kvinderne!«

Og dog er der få danske blade, der som »Flensborg Avis« har bestræbt sig for at lade det danske sprog lyde smukt og rent. Dette har været en æressag for såvel Jens Jessen, Ernst Christiansen, L. P. Christensen som for Jacob Kronika og bladets mange dygtige journalister både før og nu. (Et forlydende går i øvrigt ud på, at en medarbejder ved »Der Nordschleswiger« samler på sproglomster fra dette blad — på »danismer«.) Ikke få dagblade har en rubrik, hvor de med mellemrum afslører vendinger, der kan virke komiske, ikke alene fra andre blade, men også fra deres eget — for næsten ingen skribent kan undgå at bruge sprogligt tvivlsomme udtryksformer eller vendinger, der kan misforstås — med eller uden ond vilje. Hvad mener man om følgende linier fra Oehlschlägers sikkert velmente oversættelse af Goethes: »Es war ein König in Thule«:

» . . . hans Øie svømmed i Taare
saa tidt han stak det ud«?

St.

ZEITSCHRIFT DER GESELLSCHAFT
FÜR SCHLESWIG-HOLSTEINISCHE GESCHICHTE«

for 1963, bind 88, indeholder af særlig interesse for vor læserkreds »Der hansisch-dänische Landhandel und seine Träger 1484–1919«, II del af dr. Lothar Schwetlik, Flensborg, og »Die schleswig-holsteinische Frage in Briefwechsel zwischen Franz von Roggenbach und Karl Samer« ved dr. Georg Lechner.

Man lægger mærke til, at ikke mindre end fire af Historisk Samfund for Sønderjyllands publikationer er anmeldt i årbogen. C. St.

Prisopgave om Sønderborg amt

Historisk samfund for Sønderjylland, Sønderborg amtskreds udskriver herved en prisopgave om et historisk emne med tilknytning til Sønderborg amt. Alle kan deltage. De tre bedste besvarelser præmieres med henholdsvis 600, 300 og 200 kr. og der uddeles en 4. præmie bestående af bøger udgivet af Historisk samfund for Sønderjylland til en værdi af 150 kr., samt yderligere bogpræmier for gode besvarelser.

Historisk samfund for Sønderjylland forbeholder sig ret til at offentliggøre besvarelserne i Sønderjyske Årbøger eller Sønderjysk Månedsskrift. Der ydes i så fald yderligere sædvanligt forfatterhonorar.

Manuskripterne, der f. eks. kan omfatte 20–50 sider, indleveres maskinskrevne på papir format A 4 med god linieafstand og stor margin. Der ønskes henvisning til anvendte kilder. (Se i øvrigt Sønderjyske Årbøger 1962 side 249).

Bedømmelsesudvalget består af Landsarkivar Iversen og viceskoleinspektør Stenz, Aabenraa, samt viceforstander Huhle, Sønderborg. Besvarelserne må være indsendt inden 1. november 1964, og indsendes anonymt bilagt lukket navnekuvert til Ernst Christensen, Asserballe pr. Augustenborg,

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Fydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekviperung*

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

UGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye
og den ældre litteratur
på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, Lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland-Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

MAMMEN *specialsåmaskiner*
VILMO *kunstgødningsspredere*
GYRO og EXTI *løvørne*
GYRO *kuledækkere*
GYRO *frontlæssere*
GYRO *grøntfoderbøstere*
GYRO *centrifugalspredere*
●
GYRO *kaffemøller*

A-S GYRO . SKIVE

Telefon 1500

Sønderjysk Månedsskrifts ekspedition: Landsarkivet, Åbenrå. Redaktionens adresse: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder. Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå. Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.